

Utsikt från mitt i planeten

AV HENRIK EMILSON

AL GORES **EN OBEKVÄM SANNING**, BBCS PÅKOSTADE DOKUMENTÄR **EARTH** OCH NU SVENSKA **THE PLANET** – MILJÖN HAR ONEKLIGEN FÅTT ETT GENOMBROTT PÅ BIO OCH TV ÅR 2006. ZOOM TRÄFFADE MICHAEL STENBERG OCH LINUS TORELL, TVÅ AV THE PLANETS TRE REGISSÖRER FÖR ATT PRATA OM NYSKAPANDE, BERÄTTARTEKNIK OCH HUR MAN HÅLLER HUMÖRET UPPE NÄR JORDEN HÅLLER PÅ ATT GÅ UNDER.

ATT GÖRA EN MILJÖFILM måste vara det mest otacksamma en filmskapare kan företa sig. Det är svårt att berätta något nytt när de flesta redan vet att vi måste sopsortera och åka kollektivt. Det är också svårt att locka en publik till ett dystert ämne som utrotningshotade djur, nedhuggen regnskog och eländes elände. Sist men inte minst är det svårt att göra sin röst hörd i det kompakta mediebruset där vi dagligen får rapporter om höga ozonhalter och global uppvärmning på tv och i tidningar.

Michael Stenberg, Linus Torell, Johan Söderberg och Jan Röed heter gruppen bakom *The Planet*, en miljöfilm som både lyckas komma med något nytt, berätta om vår jord utan domedagsprofetior och samtidigt tränga igenom i det enorma informationsflödet vi matas med.

Framgångsreceptet för filmen var ett nytt sätt att se på vår planet och ett nyskapande dokumentärt sätt att sedan berätta om planeten.

För åtta år sedan började Michael Stenberg och fotografen Jan Röed arbetet med det som nu har blivit en film för bio och fyra entimmesavsnitt för tv som kommer att visas på SVT i höst. Idén fick de av kollegan Magnus Enqvist som är professor i biologi.

– Magnus berättade hur vetenskapen utvecklades mot att börja betrakta jorden som ett system, en helhet, och hur forskare började undersöka det vetenskapligt. Förut har det bara varit en idé som gemene man haft, att allting är ett, att allting hänger ihop. Det är något som alla människor i alla tider har känt. Men för första gången, för kanske 20 år sedan, började man också vetenskapligt att undersöka om det verkligen var så.

Ett speciellt forskarprojekt samlade 20 000 forskare som hade till uppgift att sammanlänka alla komplicerade parametrar som finns i jordsystemet. Där forskare tidigare specialiserat sig på en fråga satte de nu in den frågan i ett större sammanhang för att se hur de olika frågorna påverkade varandra.

MICHAEL STENBERG BÖRJADE med att söka finansiering till filmprojektet och ganska snart anslöt regissören Linus Torell. Tidigt bestämde de sig för att *The Planet* inte bara skulle vara en ren dokumentär, den skulle även ha konstnärliga kvaliteter. De tog därför in den kreativa filmklipparen Johan Söderberg till kärntruppen. Med en tydligt uttalad visuell stil fick de med Svenska Filminstitutet och SVT som finansierare.

Från vänster: Michael Stenberg, Johan Söderberg och Linus Torell. Foto: Charon Film.

– Vi ville göra en film som innehöll fakta och som var konstnärligt gjord. Jag tror det var det SVT tänkte på, kombination av att vilja säga någonting och att göra det med stil, säger Michael Stenberg.

– Lite av ett konstnärligt *Vetenskapens värld*, fyller Linus Torell i.

ETT FRAMTRÄDANDE KARAKTÄRSDRAG i filmen är berättartempot som stundtals är snabbt och häftigt, för att sedan snarare vara meditativt i långa svepande och vackra bilder. Klipparen Johan Söderberg har tillsammans med David Österberg även komponerat filmens musik vilket förstärker rytmiken. Men pulsen går även utanför det rent musikaliska.

– Idag satt vi och lyssnade på en sekvens ur filmen där en forskare pratar. Johan och David hörde ett tydligt BPM (beats per minute) i det han sa. Som en rap, säger Linus Torell och förklarar att den tydliga och naturliga pulsen gör att budskapet går in väldigt bra.

– Samtidigt som man sitter och lyssnar, så sitter man och diggar.

– Johan Söderberg är ett geni när det gäller att höra sånt, tillägger Michael Stenberg.

En annan aspekt som skiljer *The Planet* från många andra dokumentärer är hur sparsamt filmens fakta portioneras ut. Vi får korta doser i intervjuer med framstående forskare eller enkla texter som läggs över duken med budskap som ”50 procent av jordens landmassa har förändrats av människan” eller ”antalet vilda gorillor har minskat från 100 000 år 1985 till 20 000 idag”. I början prövade regissörerna att använda en berättarröst men valde att ta bort den då för mycket fakta kan ”prata sönder” bilderna. Nu lämnas istället utrymme för åskådaren att själv fundera över bildernas innehåll.

Det konstnärliga berättargreppet handlar inte bara om det visuella, det är en medveten tanke att nå ut till åskådaren. Visst kan vetenskapsprogram där en forskare berättar om en ny rapport vara intressant och bra, men i dagens mediebrus är det lätt att klicka vidare med fjärrkontrollen när vi ser ytterligare en farbror med slips som pratar och visar diagram.

– Film är ett emotionellt medium, då vill man att det ska kännas i magen. Det är det vi har försökt att göra, säger Linus Torell.

Michael Stenberg och Linus Torell nämner de amerikanska dokumentärerna *Koyaanisqatsi* och *Baraka* som

inspiration till *The Planet*. Även de tar ett konstnärligt grepp för att ge sin bild av världen. Men, hur konstnärligt kan en dokumentär vara? Vart går gränsen till att formen tar över budskapet?

För oss har det varit en sak som ligger över allting annat, och det är att få fram historien, det vi vill berätta. Från början hade vi tänkt att använda humor som konstnärligt grepp, men det tonade vi ner eftersom det tog över på bekostnad av budskapet och historien. Då backade vi på det, förklarar Michael Stenberg.

– Det handlar hela tiden om att få det att funka. Man känner snabbt om det blir för mycket information och man inte orkar lyssna, eller när det blir för mycket suggestion, vilket gör att det blir handlingslöst, säger Linus Torell.

27 miljoner kronor har biofilmen och TV-serien *The Planet* haft i budget. Det är mycket pengar inom svensk film och i synnerhet i dokumentärfilmssammanhang (även om det inte går att jämföra med BBC:s serie *Earth* som hade en budget på 47 miljoner – dollar). Idén att göra både en film och en TV-serie var en plan från början. Anledningen var enkel:

– Det yttersta målet är ju att få ut det här budskapet maximalt. Tv är ett extremt medium för att få ut det. Film är bra för att få uppmärksamhet, på festivaler och runt premiärer. Rent marknadsmässigt är det smart och för finansieringen hade det nästan varit omöjligt om vi inte gjorde båda delarna, berättar Michael Stenberg.

DE TRE REGISSÖRERNA Stenberg, Söderberg, Torell och fotografen Röed har besökt de flesta av platserna på jorden vi ser på duken. Där de inte själva har kunnat närvara har så kallade second unit-team rest för trios räkning, bland annat ledda av Miki Didijer och Claes JB Löfgren. Det är ett ovanligt sätt att göra dokumentärfilm på, men resultatet helgar medlen. Jan Röeds rykte som filmfotograf gjorde också att second unit-fotograferna gav det där lilla extra. Nu får vi glida mellan trädtoppar i Amazonas, besöka inuiter på Grönland, tas med under havets yta, se fantastiska flyg- och satellitbilder över vår jord och så får vi åka moppe i Indien. Varje sekvens glider in i nästa som ett flöde, för att förtydliga tesen att jorden är ett system där alla delar hänger ihop. Mängden bilder, intryck och material är överväldigande. Själva mängden var också bland det svåraste i arbetet med filmen.

– Det finns en så otrolig massa fakta och en så otrolig massa information om klumpen jorden, så vi skulle enkelt kunna vara 30 stycken för att mala ner det till ett vettigt berättande. Tre regissörer kanske låter som mycket, men det behövdes, säger Michael Stenberg.

– Det finns så fruktansvärt många sätt att berätta historien på. Vi har byggt ett pussel där de olika delarna ligger i en viss ordning. Sen har vi tänkt till, flyttat en bit och då har vi raserat hela pusslet. Just flödet att man ska komma in naturligt i de enskilda bilderna, men samtidigt berätta om hela jökla planeten, har varit fruktansvärt svårt. Vi har diskuterat och satt upp post-it lappar på väggarna. Ett tag var vårt kontor ett rent skämt, för det satt lappar på varenda vägg, i taket, överallt, skrattar Linus Torell.

Grundfrågan i *The Planet* är mycket enkel, hur ser det ut på jorden idag och hur kommer det att se ut 2050. Som alltid när det handlar om kombinationen jord, miljö och framtid är svaren sällan de muntraste. Faktum är att de kan vara rent deprimerande. Hur klarade teamet av att jobba med ett sådant tungt ämne under så lång tid?

– Det är inte så att man tänker på alla hemska saker hela tiden, vi har skrattat mycket och haft roligt också. Sen tycker jag att vi har lyckats förhållandevis bra med filmen, säger Michael Stenberg.

– Jag ser också att när det kommer nya tankar och idéer så leder det till en förändring. Exakt vad den förändringen blir vet vi inte. Det finns en person i tv-serien som säger att det här är inte slutet på någonting, det här är bara början på ett intelligent tänkande. De här är otroligt stora problem och de här otroligt stora problemen kan tvinga fram en lösning som vi absolut inte ser idag. Det kanske inte handlar om att man ska sortera sopor eller köra miljöbil, det kanske handlar om en helt ny ekonomi, ett helt nytt tänkande eller inställning, fyller Linus Torell i och säger att när en sådan förändring kommer, kan den komma snabbt, som när till exempel apartheidsystemet hamnade på historiens sophög.

– En kille i filmen säger att det finns en helt ny kunskap nu som inte funnits tidigare. Den kunskapen visar på vilken sårbarhet som finns. Har man kunskapen om sårbarheten, har man också möjligheten att undvika fällorna. Det är hoppfullt, menar Michael Stenberg.

JORDEN, MILJÖN, FRAMTIDEN och filmen *The Planet* lämnar ingen oberörd. Vad vill Stenberg och Torell att publiken ska känna efter en visning?

– När man går ut från biografen ska man tänka att jorden är en helhet, ett system. Vi människor påverkar det systemet. Jorden har en viss mängd resurser, de är begränsade. Vi börjar nafs i kanterna. Det finns ett visst antal arter, växter och djur på jorden som är viktiga för vårt livsuppehälle. Vi håller på att minska dem i en sådan omfattning att vi riskerar vårt eget livsuppehälle. Tar man med sig någon av de sakerna ur salongen har vi lyckats, säger Michael Stenberg.

2006 kan vara ett stort genombrottsår för miljöfilmen. *The Planet*, BBCs *The Earth* och Al Gores *En obekvämt sanning* snarare kompletterar än konkurrerar med varandra, förklarar Michael Stenberg.

– Jag tror det kan vara häftigt att se både Al Gores film och vår. Man kan se Al Gores film en gång och vår två...

The Planet, 90 min, från 7 år, distribueras av SF
Se www.svt.se/planeten